УДК 364.2

DOI: <https://doi.org/10.17721/2616-7786.2019/5-1/11>

Л. Рут'ян, асп.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ORCID iD 0000-0001-9609-2381

ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО ЖІНОК: ПСИХОЛОГІЧНІ ТА СОЦІАЛЬНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ЯВИЩА

Досліджується проблематика домашнього насильства жінок, психологічні та соціальні детермінанти даного явища. Зазначено, що дана проблема перебуває в центрі уваги зарубіжних і вітчизняних науковців, а також органів державної влади та неурядових організацій. Звертається увага на те, що саме статеві ознаки служать причиною того, що практично в усіх країнах світу жінка виступає жертвою різних видів насильства. Перераховано програми щодо запобігання та боротьби з насильством щодо дітей, молоді та жінок, які фінансуються керівництвом Європейського Союзу. Докладно розглянуто чинники, що обумовлюють насильство в сім'ї загалом і зокрема над жінками. Зазначено, що насильство щодо жінок зачіпає всю сім'ю. Наведено основні складові програми щодо профілактики домашнього насильства над жінками. Перераховано перспективні напрями профілактики домашнього насильства.

Ключові слова: домашнє насильство жінок, подружнє насильство, статеві ознаки, чинники, що обумовлюють насильство, психологічна травма, програми з профілактики домашнього насильства, перспективні напрями профілактики домашнього насильства.

Постановка проблеми. Останніми роками громадськість України все більше турбує проблема насильства в сім'ї як одного з найбільш шкідливих соціальних явищ. У державі розгорнута широка соціальна інформаційна кампанія стосовно розголосу існуючої проблеми, постійно ведеться спільна робота державних структур, органів місцевої влади з громадськими об'єднаннями щодо профілактики та протидії насиллю в сім'ї [1, с. 117].

Домашнє насильство – діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) в родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь [2].

Соціальна робота з жінками – жертвами домашнього насильства – це комплекс державних і суспільних заходів, спрямованих на створення і забезпечення умов для відновлення соціального статусу постраждалих і здатності до самостійної суспільної та родинно-побутової діяльності шляхом орієнтації в суспільному середовищі.

Незважаючи на загальновідомий факт, що кожні 2,5 дні одна жінка в середньому гине від подружнього насильства [3, с. 100], результати проведених опитувань [4, с. 29] показують, що загалом різні випадки насильства (фізичного, сексуального, психологічного) залишаються недостатньо відомими і, як наслідок, недооцінені. Чи йдеться про насильство всередині сімейної пари, про сексуальні каліцтва жінок, про насильницькі шлюби, зґвалтування або інші види сексуальної агресії, наявні в нашому розпорядженні дані спираються лише на ті факти, які стають відомими, однак опитування [5, с. 34], яке проводиться протягом останніх 10 років серед жертв, свідчать про значно більші масштаби складності цієї проблеми.

Мета статті: проаналізувати актуальні аспекти домашнього насильства жінок, визначити психологічні та соціальні детермінанти явища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фундаментальні основи сучасних теорій насильства були започатковані в наукових розвідках таких відомих зарубіжних учених, як: Х. Арангурен, Г. Блумер, М. Вебер, Д. Галтунг, Л. Гумплович, Р. Дарендорф, Е. Дюркгейм, Г. Зіммерман, Л. Козер, Р. Мертон, Г. Москі, У. Самнер, Н. Смілзер, А. Смолл, П. Сорокін, О. Шпенглер, Г. Тарда, З. Фройд, Е. Фромм.

Проблем профілактики та протидії насиллю в сім'ї торкаються дослідження вітчизняних учених, таких як: О. Бандурко, А. Блага, О. Джука, Л. Крижна, О. Костирич, Ю. Крупка, К. Левченко, О. Литвинов, Г. Мошак, М. Панов, Я. Сотак, О. Старков та ін.

Виділення нерозв'язаних раніше частин загальної проблеми. Науковцями сформульована ціла низка принципово важливих положень і рекомендацій щодо профілактики та протидії сімейному насиллю. Але у світлі сучасної економіко-соціальної ситуації в Україні питання насильства над жінками в сім'ї залишається актуальним і потребує подальшого дослідження та розробки заходів протидії даному негативному явищу.

Виклад основного матеріалу. Насильство щодо жінок відповідно до Декларації ООН "Про викорінення насильства щодо жінок" (1979) означає "будь-який акт насильства, який чинять на підставі статевої нерівності, який заподіює або може заподіяти фізичний, статевий чи психологічний збиток або страждання жінкам, а також загрози скоєння таких актів, примус або довільне позбавлення волі, будь то в суспільному чи особистому житті" [6, с. 19]. До цих пір проблема насильства відносно жінок існує повсюдно. Саме статеві ознаки служать причиною того, що практично в усіх країнах світу жінка виступає жертвою різних видів насильства: фізичного, сексуального, психологічного, економічного та ін.

Європейський союз активно бере участь у розв'язанні даної проблеми: насильство над жінками засуджується привселюдно, здійснюються різноманітні юридичні, фінансові, суспільні заходи. Керівництво ЄС, Європейська комісія прийняли програму культурного дослідження і затвердили програми щодо запобігання та боротьби з насильством щодо дітей, молоді та жінок (Дафна). У зв'язку із цим ЄС фінансує такі проекти:

- з 2001 року "Жінки проти насильства в Європі" (WAVE). У Відні розташовується офіс Європейського інформаційного центру, який координує роботу близько двох тисяч організацій (притулків і центрів допомоги для жінок);

- з 2005 року спеціальна програма для неурядових організацій "з превентивної підтримки громадянського суспільства" в десяти державах-членах ЄС [7].

Німецький уряд в 1999 р. ухвалив "План дій по боротьбі з насильством над жінками" (BMFSFJ), який передбачає реалізацію ряду превентивних і законодавчих заходів, співпрацю між державними установами та неурядовими організаціями; стартову підтримку мережі неурядових організацій, що мають справу з правопорушниками; навчання фахівців і міжнародне співробітництво [7, с. 265].

Варто взяти до уваги те, що науковці при дослідженні проблеми домашнього насильства над жінками докладно розглядають чинники, що обумовлюють насильство в сім'ї загалом і зокрема над жінками та виокремлюють такі:

- соціальні (напруження, конфлікти, насильство в суспільстві, пропагування в засобах масової інформації насильства як моделі поведінки);
- економічні (матеріальні нестатки, відсутність гідних умов життя поряд із відсутністю умов для працевлаштування, відсутність можливості заробити грошей, економічна залежність, безробіття);
- психологічні (стереотипи поведінки);
- педагогічні (відсутність культури поведінки – правової, моральної, громадянської, естетичної, економічної, трудової);
- соціально-педагогічні (відсутність усвідомленого батьківства, сімейних цінностей у суспільстві, позитивної моделі сімейного життя на засадах гендерної рівності, сімейного виховання на основі прав дитини);
- правові (ставлення до насильства як до внутрішньої сімейної проблеми, а не як до негативного суспільного явища, до членів сім'ї – як до власності через відсутність правової свідомості);
- політичні (прихильність до гендерних стереотипів, недостатній пріоритет проблем сім'ї та гендерної рівності, увага до материнства і дитинства, а не до сім'ї загалом, брак уваги до батьківства, чоловіків);
- соціально-медичні (відсутність репродуктивної культури у населення, відповідального батьківства, системи сімейних лікарів, алкоголізм, наркоманія, агресія тощо);
- фізіологічні та медичні (порушення гормонального фону, обмін речовин, швидкості реакцій, прийом збуджувальних ліків, хвороби нервової системи тощо) [8, с. 65].

Дослідження в різних країнах показують, що відсоток жінок у віці 15–49 років, які зазнали фізичного або сексуального насильства з боку інтимного партнера, коливається від 15 до 71 %. На кожен смертельний випадок у результаті міжособистісного насильства припадає приблизно 20–40 випадків звертань до лікарні з важкими тілесними ушкодженнями, а на кожний випадок – звернення до декількох лікарів (напр., сімейного лікаря, гінеколога, фахівця з центру здоров'я матері і дитини), часто повторні. Невідомим є кількість випадків

самолікування, які не повідомляються фахівцям охорони здоров'я [9, с. 25].

Тілесні ушкодження є видимими фізичними слідами насильства по відношенню до жінок. Однак наслідки для здоров'я виходять за межі фізичних травм і включають серйозні наслідки для здоров'я: небажана вагітність; штучні аборти; інфекції, що передаються статевим шляхом, включаючи ВІЛ; депресія; посттравматичні стресові розлади.

Необхідно зазначити: що насильство щодо жінок зачіпає всю сім'ю. Так, діти, які вдома стають свідками насильства відносно матері, отримують психологічну травму, наслідки якої виявляються як у ближній, так і в далекій перспективі:

- у підлітковому віці вони частіше схильні до шкідливого вживання алкоголю і наркотиків; курять; займаються небезпечним сексом;
- у дорослому віці зростає імовірність того, що вони самі вчинять насильство або будуть піддаватися такому насильству з боку інтимного партнера. У 50 % випадків відомих епізодів насильства в сім'ї його свідки згодом уже самі стають жертвами жорстокого поводження [10, с. 46].

Дослідження випадків насильства щодо жінок виявляє зв'язок між сексуальним або фізичним насильством у дитинстві і насильством з боку інтимного партнера в подальшому житті: більшість жінок, які відчують насильство (порівняно з тими, хто від нього не страждає), повідомляють, що в дитинстві були жертвами насильства. Ці дані вказують на такий аспект, як наступність насильства від одного покоління до іншого і ризик повторної віктимізації або вчинення злочину [11, с. 5].

Поздовжні дослідження показують, що довгострокові наслідки насильства над жінкою дають себе знати на віддалених етапах життя, включаючи негативну оцінку свого здоров'я, ризиковану поведінку (таку як куріння, пияцтво, наркоманію, небезпечний секс, множинні інтимні партнери) і хронічні захворювання. Саме тому для профілактики домашнього насильства щодо жінок державними органами та неурядовими організаціями розробляються програми з попередження та скорочення насильства з боку партнера, які спрямовані на фактори ризику на базових рівнях (табл. 1).

Таблиця 1

Основні складові програми з профілактики домашнього насильства над жінками

Фактор ризику	Рівень	Втручання
Індивідуальний	Історія насильства в дитинстві	Програми батьківського виховання для запобігання жорстокого поводження з дітьми
Стосунки	Контроль чоловіків над жінками	Програми для юнаків і хлопчиків з метою пропаганди, заснованої на гендерній рівності світогляду і поведінки
Громада	Нерівноправні гендерні норми, які потурбують насильству щодо жінок	Програми, які пропагують рівні гендерні норми, у засобах масової інформації за рахунок мобілізації громад, у школах і в релігійних установах
Суспільство	Шкідливе використання алкоголю чоловіком-партнером	Скорочення наявності й доступу до алкоголю
	Відсутність доступу жінок до освіти і зайнятості	Закони, політика і програми, які розширюють доступ жінок до зайнятості та мікрокредитів, доступ дівчат до освіти, а також заборона насильства відносно жінок на рівні нормативно-правових актів

Варто зауважити, що основні причини вчинення домашнього насильства криються в психологічній природі як "тирана", так і жертви. Щодо поведінки останніх, то серед причин того, що постраждали не звертаються до правоохоронних органів, є: страх помсти з боку "кривдника", страх знехестити сім'ю, відчуття особистої провини, почуття сорому, низька самооцінка, самопожертва заради дітей, фінансова залежність тощо. Саме тому постає важливе питання соціалізації жінки в сучасних умовах, розвитку таких рис характеру, які дозволять їй оптимально функціонувати як повноправний член суспільства. Сучасній жінці необхідно знати свої переваги і недоліки, оскільки вони є найважливішими умовами продуктивної життєдіяльності [12, с. 21].

Знаючи основні причини та умови вчинення домашнього насильства, варто зосередити увагу на заходах його запобігання і особливо профілактики. Якщо аналізувати запобіжні заходи за характером спрямування, то основну роль відведено правовим. Ними є законодавчі норми, що встановлюють відповідальність для кривдника в разі вчинення домашнього насильства, зокрема Закон України "Про запобігання та протидію домашньому насильству" (2017) [2], Кодекс України про адміністративні правопорушення, Кримінальний кодекс України.

До перспективних напрямів профілактики домашнього насильства, вважаємо, варто віднести такі аспекти:

1. Популяризація здорового способу життя з метою зменшення рівня вживання алкогольних напоїв, наркотичних і психотропних засобів.

2. Популяризація нетерпимості домашнього насильства та інформування громадян через усі можливі засоби комунікації, куди можна і треба звертатися у разі існуючої проблеми. Крім того, має проводитися роз'яснювальна робота через ЗМІ стосовно існуючих правових заходів впливу на домашніх "тиранів", а саме, що таке домашнє насильство з точки зору закону; які існують норми закону щодо цього питання; у якому разі вони застосовуються; які права та обов'язки поліцейських, які виїжджають на виклик щодо вчинення домашнього насильства тощо.

3. Увага державних органів має спрямовуватися на психологічну допомогу та роботу як із жертвами, так і кривдниками, адже агресивна, жорстока поведінка в родині базується перш за все на психологічних чинниках.

Висновки. Проведене дослідження дозволяє зробити такі висновки. Складність проблеми домашнього насильства та насильства над жінками зокрема свідчить про необхідність комплексної стратегії, головними цілями якої є: запобігання – громадський осуд сімейного насильства над жінками та дітьми; захист – застосування заходів правопорядку з метою забезпечення безпеки жінок як у публічній, так і в приватній сферах життєдіяльності; а також притягнення порушників правопорядку до відповідальності за вчинені діяння; забезпечення – діяльність державних і неурядових проектів та організацій, що надають послуги професійної допомоги і консультування, здійснюють профілактику. Подальші дослідження доцільно спрямувати на вивчення досвіду країн Європейського союзу в питаннях профілактики домашнього насильства над жінками, допомоги жертвам і запровадження норм європейського права в нашій державі.

Список використаних джерел

1. Малиновська Т. М. Попередження насильства над жінками в сім'ї / Т. М. Малиновська // Право і безпека, 2016. – № 1(60). – С. 117–120.
2. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.17. – Документ 2229-VIII, чинний.
3. Бурова С. Н. Домашнее насилие в отношении женщин и их жизненные стратегии / С. Н. Бурова, О. А. Янчук // Социология, 2010. – № 4. – С. 99–116.
4. Приносия безопасность домой: борьба с насилием в отношении женщин в регионе ОБСЕ : Сборник примеров хорошего опыта. – Вена : Gutenberg Press LTD, 2009. – 156 с.
5. Violence against women: an EU-wide survey. Main results. – Luxembourg : Publications Office of the European Union, 2015. – 200 p.
6. Попередження домашнього насильства щодо дівчат та жінок у м. Києві: модель, особливості, перспективи / А. І. Бордіян, Т. В. Журавль, О. В. Кулаковська та ін. – К. : ТОВ "Видавничий дім "КАЛІТА", 2017. – 98 с.

L. Rutyan, PhD Student
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine
ORCID ID 0000-0001-9609-2381

WOMEN'S HOME VIOLENCE: PSYCHOLOGICAL AND SOCIAL DETERMINANTS OF THE PHENOMENON

The article examines the issues of domestic violence of women, psychological and social determinants of this phenomenon. It is indicated that this problem is in the focus of attention of foreign and domestic scientists, as well as public authorities and non-governmental organizations. Attention is drawn to the fact that it is the sexual attribute that causes the woman to be a victim of various types of violence in almost all countries of the world. Lists of programs to prevent and combat violence against children, youth and women, which are funded by the leadership of the European Union, are listed. The factors that determine domestic violence in general and in particular against women are examined in detail. It is noted that violence against women affects the whole family. The main components of the program for the prevention of domestic violence against women are given. Promising areas for the prevention of domestic violence are listed.

Keywords: domestic violence woman; spousal abuse; gender; factors contributing to violence; psychological trauma; domestic violence prevention programs; promising areas of domestic violence prevention.

Л. Рутян, асп.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна
ORCID ID 0000-0001-9609-2381

ДОМАШНЕЕ НАСИЛИЕ ЖЕНЩИН: ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ И СОЦИАЛЬНЫЕ ДЕТЕРМИНАНТЫ ЯВЛЕНИЯ

Исследуется проблематика домашнего насилия женщин, психологические и социальные детерминанты данного явления. Указано, что данная проблема находится в центре внимания зарубежных и отечественных ученых, а также органов государственной власти и неправительственных организаций. Обращено внимание на то, что именно половой признак служит причиной того, что практически во всех странах мира женщина выступает жертвой различных видов насилия. Перечислено программы по предотвращению и борьбе с насилием в отношении детей, молодежи и женщин, которые финансируются руководством Европейского Союза. Подробно рассмотрены факторы, обуславливающие насилие в семье в целом и в частности над женщинами. Отмечено, что насилие в отношении женщин затрагивает всю семью. Приведены основные составляющие программы по профилактике домашнего насилия над женщинами. Перечислено перспективные направления профилактики домашнего насилия.

Ключевые слова: домашнее насилие женщин; супружеское насилие; половой признак; факторы, обуславливающие насилие; психологическая травма; программы по профилактике домашнего насилия; перспективные направления профилактики домашнего насилия.

7. Брюкнер М. Насилие в семье: локальные действия – международная проблема / М. Брюкнер // Журнал исследований социальной политики, 2009. – Т. 7. – № (2). – С. 261–271.

8. Правові та кримінологічні засади запобігання насильству в сім'ї: навч. посіб. / за ред. О. М. Джужі, І. В. Опришка, О. Г. Кулика. – К. : Нац. акад. внутр. справ України, 2005. – 124 с.

9. Responding to intimate partner violence and sexual violence against women. WHO clinical and policy guidelines. – Switzerland: World Health Organization, 2013. – P. 68.

10. Насильство в сім'ї та діяльність органів внутрішніх справ щодо його подолання: навч. метод. посіб. / А. В. Запорожцев, А. В. Лабунь, Д. Г. Забрда. та ін. – К. : OSCE, 2012. – 246 с.

11. Баумгартен І. Насилие в отношении женщин в европейском регионе ВОЗ / И. Баумгартен, Д. Сетхи // Европейский журнал по сексуальному и репродуктивному здоровью, 2006. – № 61. – С. 4–7.

12. Власова О. Вікові особливості інформальної соціалізації особистості / О. Власова, К. Миліутіна, А. Мамбетова та ін. – Дніпро: "Середняк Т. К.", 2019. – 414 с.

References

1. Malynovska T. M. Poperedzhennia nasylystva nad zhinkamy v simi / T. M. Malynovska // Pravo i bezpeka, 2016. – № 1 (60). – S. 117–120.
2. Zakon Ukrainy "Pro zapobihannia ta protyidiu domashnomu nasylystvu" vid 07.12.2017 r. – Dokument 2229-VIII, chynnyi
3. Burova S. N. Domashnee nasylye v otnoshenyy zhenshchyn y ykh zhyznennyye stratehyy / S. N. Burova, O. A. Yanchuk // Sotsyolohiya, 2010. – № 4. – S. 99–116.
4. Prinosia bezopasnost domoi: borba s nasiliem v otnoshenii zhenshchyn v regione OBSE. Sbornik primerov khoroshego opyta. – Vena: Gutenberg Press LTD, 2009. – 156 s.
5. Violence against women: an EU-wide survey. Main results. – Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2015. – 200 p.
6. Poperedzhennia domashnoho nasylystva shchodo divchat ta zhink u m. Kyievi: model, osoblyvosti, perspektivy / A. I. Bordian, T. V. Zhuravl, O. V. Kulakovska ta in. – Kyiv: TOV "Vydavnychiy dim "KALYTA", 2017. – 98 s.
7. Briukner M. Nasilie v seme: lokalnye deistviia – mezhdunarodnaia problema / M. Briukner // Zhurnal issledovanii sotsialnoi politiki, 2009. – Т. 7. – № (2). – S. 261–271.
8. Pravovi ta kryminolohichni zasady zapobihannia nasylystvu v simi: navch. posib. / za zah. red. O. M. Dzhuzyi, I. V. Opryshka, O. H. Kulyka. – Kyiv: Nats. akad. vnutr. sprav Ukrainy, 2005. – 124 s.
9. Responding to intimate partner violence and sexual violence against women. WHO clinical and policy guidelines. – Switzerland: World Health Organization. – 2013. – p. 68.
10. Nasylystvo v simi ta diialnist orhaniv vnutrishnikh sprav shchodo yoho podolannia: navch. – metod. posib. / A. V. Zaporozhtsev, A. V. Labun, D. H. Zabroda. ta in. – Kyiv: OSCE, 2012. – 246 c.
11. Baumgarten I. Nasilie v otnoshenii zhenshchyn v evropeiskom regione VOZ / I. Baumgarten, D. Setkhi // Evropeiskii zhurnal po seksualnomu i reproduktivnomu zdoroviu, 2006. – № 61. – S. 4–7.
12. Vlasova O. Vikovi osoblyvosti informalnoi sotsializatsii osobystosti / O. Vlasova, K. Miliutina, A. Mambetova ta in. – Dnipro: "Seredniak T. K.", 2019. – 414 s.

Надійшла до редколегії 15.03.19
Рецензовано 26.03.19